

صفحه	عنوان
فصل اول- کلیات	
۲.....	چکیده.....
۳.....	مقدمه.....
۴.....	بیان مسئله و طرح موضوع.....
۴.....	اهمیت و ضرورت پژوهش.....
۴.....	پیشینه موضوع تحقیق.....
۵.....	اهداف تحقیق.....
۵.....	فرضیه های تحقیق.....
۶.....	سؤالات تحقیق.....
۶.....	سؤالات فرعی.....
۸.....	مبحث اول: تعریف مفاهیم، واژه‌ها و تاریخچه بازداشت موقت.....
۸.....	گفتار اول:معنای قرار.....
۱۰.....	گفتار دوم: معنای بازداشت.....
۱۰.....	بند اول:معنای لغوی.....
۱۰.....	بند دوم:معنای اصطلاحی.....
۱۱.....	گفتار سوم: تعریف بازداشت موقت.....
۱۱.....	گفتار چهارم: توقیف.....
۱۲.....	گفتار پنجم: حبس.....
۱۳.....	گفتار ششم: جلب.....
۱۴.....	گفتار هفتم: تحت نظر.....
۱۵.....	مبحث دوم: تاریخچه قرار بازداشت موقت.....
۱۵.....	گفتار اول: دوره قبل از اسلام.....

گفتار دوم: دوره بعد از اسلام.....	۱۷
گفتار سوم: دوره معاصر ایران.....	۱۹
گفتار چهارم: تاریخچه بازداشت موقت در اروپا.....	۲۰
مبحث سوم: اهداف	۲۴
گفتار اول: اهداف اصلی بازداشت موقت	۲۴
بند اول: مجازات فوری متهم.....	۲۴
بند دوم: هدف ضمانتی.....	۲۵
گفتار دوم: اهداف فرعی.....	۲۵
بند اول: اخذ اقرار.....	۲۵
بند دوم: اصلاح متهم و ندامت وی.....	۲۶
بند سوم: صیانت متهم در مقابل جامعه و خشم قربانی.....	۲۶
مبحث چهارم: انواع بازداشت در آیین دادرسی کیفری قبل از صدور حکم.....	۲۷
گفتار اول: بازداشت قبل از صدور قرار تامین	۲۷
گفتار دوم: بازداشت بعد از صدور قرار تأمین و قبل از صدور حکم.....	۲۸
مبحث پنجم: مزایای قرار بازداشت موقت	۲۹
گفتار اول در دسترس بودن متهم.....	۳۰
گفتار دوم: پیشگیری از امحاء آثار جرم.....	۳۱
گفتار سوم: پیشگیری از تبانی	۳۲
گفتار چهارم: بازداشت به عنوان اقدام تأمینی.....	۳۳
گفتار پنجم: ثبت در سوابق کیفری متهم.....	۳۴
گفتار ششم: موثر نبودن وضعیت اقتصادی افراد در آن.....	۳۵

فصل دوم: مبانی فقهی قرار بازداشت موقت

مبحث اول: تحلیل مشروعیت بازداشت	۳۸
گفتار اول: قرآن.....	۳۸
بند اول: آیه ۳۳ سوره مائده	۳۸
بند دوم: آیات ۱۵ و ۱۶ سوره نساء.....	۴۱

بندسوم: آیه ۱۰۶ سوره مائده.....	۴۴
گفتاردوم: سنت.....	۴۷
بنداول: موارد مشروعیت بازداشت موقت درست.....	۴۷
۱- قتل.....	۴۸
۲- ارتداد.....	۴۹
۳- سرقت.....	۴۹
۴- مستی.....	۴۹
۵- سکوت نزد حاکم.....	۵۰
بنددوم: بازداشت و موارد آن در احادیث.....	۵۱
۱- موارد احادیث ممنوعیت تعذیب نفس.....	۵۱
۱-۱- روایت جابر.....	۵۱
۲-۱- روایت سکونی.....	۵۲
۳-۱- روایت هشام بن حکیم.....	۵۲
۲- موارد اعتراف همراه با تعذیب.....	۵۳
۱-۲- روایت ابوالبختری.....	۵۳
۲-۲- روایت اسحاق بن عمار.....	۵۳
۳-۲- صحیحہ سلیمان بن خالد.....	۵۳
۴-۲- روایت دعائم الاسلام (۱).....	۵۴
۵-۲- روایت دعائم الاسلام (۲).....	۵۴
۶-۲- روایت زید بن علی.....	۵۵
۷-۲- روایت امام باقر (علیه السلام).....	۵۵
۸-۲- امام علی (ع) و منع از اذیت.....	۵۶
۳- موارد جواز بازداشت و تعذیب متهم برای روشن شدن حقیقت.....	۵۷
۱-۳- روایت ترمذی.....	۵۷
۲-۳- دعائم الاسلام.....	۵۷
۳-۳- سنن بیهقی.....	۵۸

گفتار سوم: اجماع.....	۵۹
گفتار چهارم: عقل.....	۶۲

بخش سوم: بررسی بازداشت موقت در قوانین موضوعه

فصل اول: مبانی حقوقی قرار بازداشت موقت.....	۶۴
مبحث اول: انواع قرار بازداشت.....	۶۴
گفتار اول: قرار بازداشت موقت اجباری و موارد صدور آن.....	۶۵
بند اول: موارد صدور قرار بازداشت موقت اجباری در قانون آئین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور کیفری.....	۶۶
۱- بازداشت موقت بر مبنای نوع اتهام.....	۶۷
۱-۱- قتل عمد.....	۶۸
۱-۲- آدم ربایی.....	۶۸
۱-۳- اسیدپاشی.....	۶۹
۱-۴- محاربه و افساد فی الارض.....	۷۰
۱-۵- سرقت.....	۷۱
۱-۶- کلاهبرداری.....	۷۱
۱-۷- اختلاس و ارتشاء.....	۷۳
۱-۸- جعل و استفاده از سند مجعول.....	۷۴
۱-۹- خیانت در امانت.....	۷۴
۲- بازداشت موقت بر مبنای میزان مجازات.....	۷۵
۲-۱- اعدام.....	۷۵
۲-۲- سایر موارد.....	۷۶
۳- موارد صدور قرار بازداشت موقت بر مبنای قوانین خاص.....	۷۶
۳-۱- قانون مربوط به مقررات امور پزشکی دارویی مواد خوردنی و آشامیدنی مصوب ۱۳۴۴/۳/۲.....	
.....	۷۷

۷۷	۲-۳- تبصره ۲ ماده ۶۹۰ قانون مجازات اسلامی
۷۸	۳-۳- قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء، اختلاس و کلاهبرداری
۸۰	گفتار دوم: قرار بازداشت موقت اختیاری و موارد صدور آن
	بند اول: موارد صدور قرار بازداشت موقت اختیاری در قانون آئین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب امور
۸۰	کیفری
۸۱	۱- قرار بازداشت موقت بر مبنای نوع مجازات
۸۲	۲- قرار بازداشت موقت بر مبنای میزان مجازات
۸۳	۳- قرار بازداشت بر مبنای نوع جرم
۸۳	مبحث دوم: شرایط بازداشت موقت
۸۳	گفتار اول: شرایط ماهوی
۸۳	۱- نوع جرم و اهمیت آن
۸۴	۲- وجود دلایل کافی
۸۵	۳- موقت و مشخص بودن مدت بازداشت
۸۶	گفتار دوم: شرایط شکلی قرار بازداشت موقت
۸۷	بند اول: بازداشت موقت در دادسرا
۸۷	۱- بازپرس راساً قرار بازداشت موقت صادر می‌نماید
۸۹	۲- دادستان تقاضای بازداشت موقت می‌نماید
۹۰	۳- رفع قرار بازداشت موقت
۹۰	۱-۳- بازپرس موجبات قرار بازداشت موقت را متفی می‌داند
	۲-۳- متهم موجب بازداشت موقت را مرتفع می‌بیند و در خواست رفع بازداشت خود رامی‌نماید
۹۲	
۹۲	۴- فک قرار بازداشت موقت
۹۴	۵- ابقاء در بازداشت موقت
۹۴	۶- اعتراض متهم به قرار بازداشت موقت
۹۴	۱-۶- اعتراض متهم به قرار بازداشت موقت پس از صدور
۹۵	۲-۶- اعتراض متهم به ابقاء قرار بازداشت موقت

- ۷- مهلت اعتراض ۹۵
- ۸- مرجع صالح رسیدگی به اعتراض متهم ۹۵
- بند دوم: قرار بازداشت موقت در دادگاه‌ها، مراجع قضایی و اختصاصی ۹۷
- ۱- قرار بازداشت در دادگاه اطفال ۹۷
- ۱-۱ بازداشت موقت اطفال در حقوق ایران ۹۸
- ۲- قرار بازداشت موقت در دادرسی و دادگاه ویژه روحانیت ۱۰۰
- ۳- قرار بازداشت موقت در دادرسی و دادگاه نظامی ۱۰۳
- مبحث چهارم: خسارت ناشی از بازداشت ۱۰۵
- گفتار اول: لزوم جبران خسارت ناشی از بازداشت متهمین بیگناه ۱۰۵
- گفتار دوم: جبران خسارت ناشی از بازداشت متهمین بیگناه در حقوق ایران ۱۰۵
- مبحث پنجم: احتساب ایام بازداشت ۱۰۹
- گفتار اول: لزوم احتساب ایام بازداشت قبلی در دوران محکومیت ۱۰۹
- گفتار دوم: احتساب ایام بازداشت قبلی در ایران ۱۰۹
- مبحث ششم: معایب بازداشت متهم قبل از صدور رأی ۱۱۲
- گفتار اول: تعارض با اصل برائت ۱۱۲
- گفتار دوم: تعارض با اسناد و تعهدات بین المللی ۱۱۴
- گفتار سوم: جبران ناپذیر بودن بازداشت، پس از صدور رأی برائت ۱۱۵
- فصل دوم: راهکارهای کاهش بازداشت ۱۱۶
- مبحث اول: علل لزوم کاهش بازداشت پیش از صدور رأی محکومیت ۱۱۷
- گفتار اول: علل مرتبط با متهم ۱۱۷
- بند اول: آثار بازداشت نسبت به متهم و خانواده وی ۱۱۷
- بند دوم: عدم اجرای صحیح برنامه های آموزشی برای متهمان در بازداشتگاه ۱۱۹
- گفتار دوم: علل مرتبط با اجتماع ۱۲۰
- بند اول: افزایش هزینه های اضافی بر دولت ۱۲۰
- بند دوم: ایجاد جو بدبینی در جامعه ۱۲۱

مبحث دوم: مسئولیت ناشی از بازداشت و راهکارهای کاهش بازداشت متهمان

۱۲۲	قبل از صدور حکم
۱۲۲	گفتار اول: مسئولیت ناشی از بازداشت
۱۲۲	۱- مسئولیت کیفری
۱۲۴	گفتار دوم: راهکارهای کاهش بازداشت متهمان قبل از صدور حکم
۱۲۴	بند اول: راهکارهای قضایی
۱۲۴	۱- اطلاع به موقع مفاد قرار تأمین به متهم
۱۲۵	۲- ایجاد هماهنگی لازم با قاضی کشیک
۱۲۶	۳- نظارت قضایی دادستان و دادیار اظهار نظر، درخصوص قرارهای تأمین
۱۲۶	۴- الزام مراجع انتظامی به اعزام متهمان به دادسرا در ساعات آغازین وقت اداری
۱۲۷	بند دوم: راهکارهای قانون
۱۲۷	۱- رفع تعارض های موجود درباره قرار بازداشت موقت
۱۲۸	۲- افزایش کنترل های قضایی جایگزین های بازداشت
۱۳۰	۳- حذف یا کاهش مجازات حبس از برخی از جرائم کم اهمیت
بخش چهارم: قرارهای جانشین بازداشت موقت	
۱۳۱	فصل اول: قرارهای سستی
۱۳۲	مبحث اول: قرارهای معنوی
۱۳۲	گفتار اول: قرار التزام به حضور با قول شرف
۱۳۳	بند اول: تاریخچه
۱۳۴	بند دوم: ضمانت اجرا
گفتار دوم: قرار التزام به حضور با تعیین وجه التزام تا ختم محاکمه و اجرای حکم و در صورت استنکاف	
۱۳۵	تبدیل به وجه الكفاله
۱۴۰	مبحث دوم: قرارهای مالی
۱۴۰	گفتار اول: فرار اخذ کفیل با وجه الكفاله
۱۴۱	بند اول: مفهوم شناسی و ماهیت
۱۴۲	بند دوم: شرایط کفیل

بند سوم: وظایف کفیل	۱۴۳
بند چهارم: فوت کفیل	۱۴۴
بند پنجم: فوت مکفول	۱۴۶
بند ششم: ضمانت اجرای قرار کفالت	۱۴۶
بند هفتم: نحوه ی اخذ وجه الکفاله	۱۴۶
بند هشتم: بازداشت کفیل	۱۴۷
بند نهم: حاضر نمودن توسط کفیل پس از انتقضای مهلت قانونی	۱۴۸
بند دهم: مسئولیت کفیل پس از تخلف با وجود اجرای حکم	۱۴۹
بند یازدهم: کفالت دو نفر برای یک متهم	۱۴۹
بند دوازدهم: انتفای کفالت	۱۵۰
گفتار دوم: قرار وثیقه	۱۵۰
بند اول: مفهوم شناسی و ماهیت وثیقه	۱۵۱
بند دوم: مال مورد وثیقه	۱۵۲
بند سوم: تفاوت قرار وثیقه با قرار کفالت	۱۵۴
بند چهارم: قرار قبولی وثیقه	۱۵۴
بند پنجم: ضبط وثیقه	۱۵۵
بند ششم: اعتراض نسبت به قرار وثیقه	۱۵۶
بند هفتم: انتفای وثیقه	۱۵۶
مبحث سوم: قرار عدم خروج از کشور	۱۵۷
فصل دوم: قرارهای نوین	۱۶۲
مبحث اول: قرار عدم خروج از حوزه ی قضایی با تعیین وجه التزام	۱۶۲
گفتار اول: مفهوم شناسی و ماهیت	۱۶۲
گفتار دوم: ضوابط صدور	۱۶۳
گفتار سوم: ضمانت اجرا	۱۶۴
بند اول : ضمانت اجرای استنکاف از پذیرش	۱۶۴
بند دوم: ضمانت اجرای تخلف از قرار	۱۶۴

گفتار چهارم: اعتراض.....	۱۶۶
مبحث دوم: قرار معرفی نوبتی به مرجع قضایی یا انتظامی.....	۱۶۶
گفتار اول: مفهوم شناسی و ماهیت.....	۱۶۷
گفتار دوم: ضوابط صدور.....	۱۶۷
گفتار سوم: ضمانت اجرا.....	۱۶۸
بند اول: ضمانت اجرای استنکاف از پذیرش.....	۱۶۸
بند دوم: ضمانت اجرای عدم معرفی نوبتی.....	۱۶۹
گفتار چهارم: اعتراض.....	۱۶۹
مبحث سوم: قرار التزام به حضور مستخدمان رسمی کشوری یا لشکری.....	۱۷۰
گفتار اول: مفهوم شناسی و ماهیت.....	۱۷۰
گفتار دوم: ضوابط صدور.....	۱۷۱
گفتار سوم: ضمانت اجرا.....	۱۷۱
بند اول: ضمانت اجرای عدم پذیرش قرار.....	۱۷۲
بند دوم: ضمانت اجرای نقص تعهد.....	۱۷۲
گفتار چهارم: اعتراض.....	۱۷۲
مبحث چهارم: قرار التزام به عدم خروج از منزل یا محل اقامت تعیین شده با موافقت متهم با تعیین وجه التزام از طریق نظارت با تجهیزات الکترونیکی یا بدون نظارت با این تجهیزات.....	۱۷۲
گفتار اول: مفهوم شناسی و ماهیت.....	۱۷۳
گفتار دوم: تاریخچه مراقبت الکترونیکی.....	۱۷۴
گفتار سوم: ضوابط صدور.....	۱۷۵
گفتار چهارم: ضمانت اجرا.....	۱۷۵

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادها

نتیجه گیری.....	۱۸۸
پیشنهادها.....	۱۹۴
منابع و مآخذ.....	۱۹۸
منابع فارسی.....	۱۹۹

منابع عربی ۲۰۷

منابع اینترنتی ۲۰۷

فصل اول

کلیات

نام خانوادگی: اکبری صالحی		نام: سمیه	شماره دانشجویی: ۹۰۱۱۷۱۴
عنوان پایان نامه: مبانی فقهی و حقوقی بازداشت موقت و روش های جایگزین			
استاد راهنما: دکتر محمد حسین گنجی			
استاد مشاور: دکتر عبدالحسین رضایی راد			
درجه تحصیلی: کارشناسی ارشد	رشته: الهیات و معارف اسلامی	گرایش: فقه و مبانی حقوق اسلامی	
دانشگاه: شهید چمران اهواز	دانشکده: الهیات و معارف اسلامی	گروه: فقه و مبانی حقوق اسلامی	
تاریخ فارغ التحصیلی: شهریور ۹۳		تعداد صفحه: ۲۰۸	
کلید واژه ها: بازداشت موقت، قرارهای جایگزین، حبس			
چکیده بازداشت متهمان در مرحله پیش از صدور حکم اگر چه در برخی موارد امری ضروری بوده و در برگیرنده منافع جامعه و شخص بزه دیده می باشد، لکن افزایش بی رویه جمعیت کیفری متهمان تحت قرار و عدم تفکیک متهمان و محکومان در زندان ها و عدم کارآمدی زندان در تحقق اصلاح مجرمین و تعارض آشکار بازداشت متهم پیش از صدور حکم با اصل برائت و میثاق نامه ها و توافقیات بین المللی و تأثیر مخرب بازداشت بر حیثیت فردی و خانوادگی و اجتماعی افراد و... اقتضاء دارد، با چاره اندیشی و به کارگیری تدابیری، موارد بازداشت متهمان پیش از صدور حکم به حداقل رسیده و تنها به عنوان آخرین راه حل بکار گرفته شود. لذا تحقیق پیش رو، در صدد است با استفاده از روش توصیفی- تحلیلی و استفاده از قوانین، منابع فقهی، حقوقی، نظریات دکترین حقوقی، رویه قضایی و بخشنامه ها و آیین نامه های مربوطه، به این مهم دست پیدا نماید. در نهایت، آنچه که برای نگارنده، به عنوان نتیجه گیری کلی، استحصال گردیده، اینکه اثرات منفی بازداشت بیش از جنبه های مثبت آن بوده لذا ضرورت دارد آزادی متهمان قبل از صدور حکم قطعی به عنوان اصل در نظر گرفته شود و بازداشت (ناشی از قرار تأمین کیفری) متهمان پیش از صدور حکم، تا با تمسک به راهکارهایی کاهش بازداشت، موارد بازداشت موقت به حداقل ممکن تنزل یافته و صرفاً در موارد ضروری آن هم به عنوان آخرین راه حل مورد استفاده قرار گیرد.			

مقدمه

از مراحل دادرسی در پرونده‌های کیفری، مرحله تحقیقات است که از مهمترین مراحل است که دقت نظر قاضی صادرکننده قرار و نیروهای انتظامی را می‌طلبد. در مرحله تحقیقات مقدماتی، صدور قرار تأمین حساسیت ویژه‌ای دارد و همواره وجود دلیل برای مجازات، ضرر و زیان وارد شده به مجنی علیه و... می‌باشد که دارای اهمیت بسیار است و درخصوص صدور قرار تأمین از نوع بازداشت موقت به لحاظ معایب و توالی فاسدی که صدور چنین قرار در پی دارد، اهمیت موضوع دو چندان است. بنابراین در مرحله تحقیق علاوه برشم و اطلاعات قضایی برای کشف حقیقت، روانشناسی جنایی و اجتماعی برای تشخیص نوع قرار تأمین و میزان آن لازم و ضروری است. مباحث این فصل در چهار مبحث مرتب گردیده که در مبحث اول به تعریف مفاهیم و واژه‌ها، در مبحث دوم به تاریخچه بازداشت موقت و در مبحث سوم به اهداف بازداشت موقت و مبحث چهارم انواع بازداشت موقت پیش از صدور حکم مطمح نظر قرار گرفته است.

بیان مسئله و طرح موضوع

حفظ حقوق و آزادی های اساسی افراد از یک طرف و حفظ اعاده نظم لطمه دیده از طریق سازماندهی نهادهای عدالت کیفری از طرف دیگر ضرورت وجود آئین دادرسی کیفری را در رسیدگی های کیفری نمایان می سازد. در میان نهادهای موجود آئین دادرسی کیفری، قرار تأمین کیفری قیدی است، محدود کننده آزادی که مطابق ترتیبات قانونی و برای سهولت دسترسی و یا تعیین دسترسی به متهم درباره وی اعمال می شود. از یک سواصل برائت ایجاب می کند تا تعیین تکلیف نهایی اتهام وارده به شهروندان هیچگونه محدودیتی نسبت به اموال و آزادی آنان وارد نشود. از سویی دیگر ضرورت تحقیق، ممانعت از فرار و تبانی متهمین و به ویژه جلوگیری از تضییع حقوق بزه دیدگان و... نیازمند آن است که در پاره ای از موارد قبل از اعلام نظر قطعی قضایی، آزادی متهم با محدودیت ها و تعهداتی مواجه شود. بر همین اساس ماده ۱۳۲ قانون آئین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور کیفری انواع قرارهای تأمین کیفری را مورد تصریح قرار داده است. از میان قرارهای مذکور قرار کفالت و وثیقه به نحو غیر مستقیم و قرار بازداشت موقت به صورت مستقیم منجر به بازداشت متهم می گردد. آن چه در این تحقیق مطمح نظر قرار گرفته است، ارائه راهکارهایی در جهت کاهش موارد بازداشت موقت است.

اهمیت و ضرورت پژوهش

خداوند در قرآن کریم انسان را بسیار تکریم کرده است (آیه ۷۰ سوره مبارکه اسراء). ائمه اطهار نیز آزادی انسان را جزء خلقت و سرشت وی دانسته اند و انسان را بدون آن، بی معنا خوانده اند. مواد فراوانی از اعلامیه های جهانی حقوق بشر (۱۹۴۸م) و میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی (۱۹۶۶م) و اعلامیه اسلامی حقوق بشر (۱۹۴۸م) بر آزادی انسان و به خصوص آزادی تن وی تصریح داشته اند. اصول ۲۳ و ۳۲ و ۳۳ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز صراحتاً آزادی تن اشخاص و شهروندان را مورد حمایت خویش قرار داده است. علاوه بر اهمیت موضوع که به صورت مستقیم با حمایت از آزادی تن شهروندان در ارتباط است لزوم تحقیق پیرامون راهکارهای کاهش بازداشت موقت از دو جهت رعایت اصل برائت و حمایت از حقوق افراد در برابر جامعه، قابل اعتناست.

پیشینه موضوع تحقیق

بازداشت موقت از دیر باز و حتی در زمان صدر اسلام مطرح بوده است. در قانون ایران و حتی در قوانین کشورهای دیگر به این مسئله پرداخته اند. در منابع فارسی تنها کتب معدودی موجودند که به بحث بازداشت موقت پرداخته اند از جمله: ایرج گلدوزیان در حقوق جزای اختصاصی سال ۱۳۷۳، عباس زراعت در شرح قانون آئین دادرسی کیفری سال ۱۳۷۹، محمد آشوری در آئین دادرسی کیفری سال ۱۳۸۳.

اهداف پژوهش

اهداف این تحقیق عبارتند از :

- شناسایی انواع بازداشت در حقوق کیفری ایران
- بررسی شرایط و چارچوب انواع بازداشت قبل از صدور حکم قطعی
- تحلیل معایب و مزایای بازداشت قبل از صدور حکم
- ارائه راهکارهای کاهش موارد بازداشت موقت

فرضیه‌های تحقیق

فرضیه اصلی: بازداشت متهم قبل از اثبات مجرمیت وی اقدامی است مغایر با اصل برائت، زیرا تا زمانی که متهم محکوم نشده، نباید مورد مجازات قرار گیرد. در حالی که در بازداشت متهم، قبل از صدور حکم، مثل محکومین وی را در زندان قرار می‌دهند که خود احتمال از دست دادن شغل یا حرفه و یا از هم گسیختگی خانواده و از بین رفتن حیثیت شغلی را به دنبال خواهد داشت و بدتر از آن این که بعد از رسیدگی و صدور حکم، اگر بی گناهی وی اثبات و محرز گردد، چگونه مدت های بازداشت قابل جبران است؟ بنابراین به نظر می‌رسد، بتوان با توجه به ظرفیت‌های موجود، راهکارهایی را حداقل در جهت کاهش موارد بازداشت قبل از اثبات گناهکاری متهم ارائه نمود؛ از قبیل شناسایی و نواقص موجود در قانون آئین دادرسی کیفری و مرتفع نمودن آن و افزایش کنترل های قضایی و استفاده از جایگزین های بازداشت موقت که به تفصیل به آن پرداخته خواهد شد.

فرضیه رقیب یکی از اصول آئین دادرسی کیفری، است که می گوید هر گاه قاضی محکمه از متهم تحقیق نمود و قرائن و دلایل علیه متهم وجود داشت، مبادرت به صدور قرار نماید که حسب اهمیت جرم و شدت مجازات، دلایل و اسباب اتهام، احتمال فرار متهم و سابقه وی و سایر موارد از قبیل وضعیت مزاج، سن و حیثیت متهم^۱، می تواند متفاوت باشد و مستقیم یا غیر مستقیم، منجر به بازداشت وی شود. از طرفی، بالاخره متهم باید به نحوی در اختیار باشد تا هر وقت لازم باشد، احضار شود و در جلسه دادرسی حاضر گردد و اگر حکم مجازات علیه او صادر شد، امکان اجرا پیدا نماید. بنابراین بازداشت متهم وسیله مطمئنی برای ادامه کار تحقیقات و اجرای حکم است و مانع فرار و مخفی شدن، همچنین از بین بردن آثار و دلایل جرم می باشد.

سؤالات تحقیق

سؤال اصلی: نظر به اصل آزادی انسان ها و حفظ شأن و کرامت انسانی و حقوق شهروندی در پرتو مبانی شرعی و میثاق های بین المللی و ناکار آمدی نسبی زندان در تحقق اصلاح مجرمین و تأثیر مخرب بازداشت و حبس بر شخص متهم و زندانی و خانواده وی... و با توجه به ظرفیت های قانونی موجود، راهکارهای عملی و اجرایی در جهت کاهش موارد بازداشت قبل از صدور حکم محکومیت در نظام قضایی ایران کدامند؟

سؤالات فرعی

الف- صدور قرارهای تأمین کیفری تا چه حد در حفظ حقوق شاکی، مدعی خصوصی و جامعه می تواند مؤثر باشد؟

ب- صدور قرارهای تأمین کیفری منتهی به بازداشت چه تالی فاسد و عواقب ناگواری بر متهم و جامعه وارد می کند؟

ج- بازداشت موقت در فقه چه جایگاهی دارد؟

د- با توجه به ازدیاد روز افزون بزهکاری در جامعه و وضع قوانین موجود آیا الزامی به کاهش موارد بازداشت قبل از احراز قطعی مجرمیت وجود دارد؟

۱- رک ماده ۱۳۴ قانون آیین دادرسی کیفری

هـ- آیا بازداشت متهم قبل از صدور حکم قطعی خصوصاً در مواردی که پس از صدور حکم بی گناهی وی اثبات گردد، برای مرجع صادر کننده قرار، ایجاد مسئولیت می نماید؟

مبحث اول: تعریف مفاهیم، واژه ها و تاریخچه بازداشت موقت

گفتار اول - معنای قرار

قرار دارای معنای لغوی و اصطلاحی است. از لحاظ لغوی عبارت است از آرام گرفتن، جا گرفتن، عهد و پیمان و آسودگی. از نظر اصطلاحی؛ قرار عبارت است از: مواردی که دادگاه بدون ورود در ماهیت امر مبادرت به انشاء رأی می کند، رأی دادگاه قرار نامیده می شود نه حکم.^۱ در تعریف دیگری که از قرار آمده گفته شده است که «قرار از تصمیمات و شقوق رأی و عبارت از تصمیمی است که توسط دادگاه از نظر شکلی و قواعد آئین دادرسی موضوع مطروحه اتخاذ می شود و آن قاطع دعوی کلاً یا جزئاً نخواهد بود.»^۲ بنابراین قرار از مصادیق رأی است و در مقابل حکم است یعنی تصمیمی که دادگاه پس از ورود به ماهیت دعوی اتخاذ می نماید چنان چه ماده ۲۹۲ قانون آئین دادرسی مدنی که در امور کیفری نیز کار برد دارد آمده است که «چنان چه رأی دادگاه راجع به ماهیت دعوی و قاطع آن به طور جزئی یا کلی باشد حکم، در غیر این صورت قرار نامیده می شود.»^۳

دکتر محمد آشوری ضمن تقسیم قرارها به قرارهای تمهیدی یا اعدادی و قرارهای نهایی، قرار را اتخاذ تصمیمات قضایی از سوی مقام تحقیق در مرحله تحقیقات مقدماتی تعریف نموده است.^۴ ملاحظه می شود که در آئین دادرسی کیفری قرارها به دو قسم تقسیم می شوند:

۱- قرارهای اعدادی ۲- قرارهای نهایی

قرارهای اعدادی به آن دسته از قرارهایی اطلاق می شود که پرونده را جهت اتخاذ تصمیمات نهایی مبنی بر ارسال پرونده به دادگاه جهت رسیدگی یا متوقف ساختن آن آماده می سازد. این گونه قرارها مستقیماً مربوط به پرونده می باشد و در تصمیم گیری نهایی موثرند. به عبارتی هدف از صدور این قرارها، تکمیل تحقیقات جهت رسیدگی و صدور حکم می باشد؛ از جمله قرار معاینه و تحقیق محلی، قرار ارجاع امر به کارشناسی و استماع شهادت شهود. قرارهای اعدادی باعث قطع و فصل موضوع نمی شوند بلکه مقدمه ای هستند برای این که دادگاه در اصل موضوع اتخاذ تصمیم نماید. در مقابل قرارهای اعدادی، قرارهای نهایی هستند. قرارهای نهایی موقعی صادر می شوند که دادیار یا بازپرس تحقیقات خود را انجام داده و

۱- جعفری لنگرودی، محمد جعفر، ترمینولوژی حقوق، چاپ هفتم، انتشارات کتابخانه گنج دانش، تهران، سال ۷۴، ص ۵۳۱

۲- شاملو احمدی، محمد حسین، فرهنگ اصطلاحات و عناوین جزائی، چاپ اول، نشر دیدار، سال ۱۳۸۰، ص ۱۱۴

۳- شمس، عبدالله، آئین دادرسی مدنی، دوره بنیادین، جلد ۲، انتشارات میزان، چاپ سوم، سال ۱۳۷۹، ص ۱۶۷

۴- آشوری، محمد، آئین دادرسی کیفری، جلد ۲، انتشارات سمت، چاپ دوم، تابستان ۱۳۸۰، ص ۱۳۰

پس از انجام تحقیقات اقدام به صدور قرار می‌نمایند که به صورت مجرمیت، منع تعقیب یا موقوفی تعقیب و یا ترک تعقیب صادر می‌شود.

بازپرس یا دادیار پس از ختم رسیدگی چنان چه عقیده بر مجرمیت متهم دارد و متهم را مجرم تشخیص می‌دهد یعنی عمل او را جرم بداند و دلایل را جهت انتساب بزه کافی بداند و جرم و دلایل آن را قابل انتساب به مرتکب تشخیص دهد، قرار مجرمیت، چنان چه عمل انتسابی را جرم نداند یا آن را منتسب به شخص متهم نداند یا ادله جهت انتساب بزه کافی نباشد، قرار منع تعقیب صادر می‌کند، و نیز در صورت وجود جهات مقرر در ماده ۶ قانون آئین دادرسی کیفری، فوت متهم در مجازات های شخصی، گذشت شاکی در جرایم قابل گذشت، عفو عمومی، مرور زمان، اعتبار امر مختومه، نسخ مجازات قانونی، قرار موقوفی تعقیب صادر می‌نماید.^۱ یکی دیگر از قرارهای نهایی که در قانون آئین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۷۸ مورد اشاره قرار گرفته است قرار ترک تعقیب است که در تبصره ۱ ماده ۱۷۷ قانون مارالذکر به آن اشاره شده است. بدین ترتیب که در صورت درخواست مدعی بر ترک محاکمه، دادگاه قرار ترک تعقیب صادر خواهد کرد.

علی ای حال می‌توان گفت قرارهای تأمین کیفری و از جمله قرار بازداشت موقت، از جمله قرارهای اعدادی در مرحله تحقیقات مقدماتی می‌باشد.

گفتار دوم: معنای بازداشت

بند اول: معنای لغوی

بازداشت به معنای منع، ممانعت، جلوگیری، توقیف و حبس آمده است.^۲ همچنین به معنای سلب آزادی از شخص یا مال او با حالت انتظار ترخیص، که در صورت اول توقیف شخص و در صورت دوم توقیف مال صدق می‌کند. از معنای بازداشت، حبس نیز آمده است که خود نیز دارای معانی متعددی است. از جمله بازداشتن، زندانی کردن، بند کردن، بستن، توقیف و بند. ضمناً بازداشت در لغت به معنای مضایقه نیز آمده است.^۳

۱- آخوندی، محمود، جزوه آئین دادرسی کیفری، آموزش غیر حضوری مرکز تخصصی حقوقی و قضایی اسلامی، سال ۱۳۸۴، ص ۱۷۴

۲- معین، محمد، فرهنگ معین، چاپ نهم، انتشارات امیر کبیر، سال ۱۳۵۷، ص ۴۵۴

۳- جعفری لنگرودی، محمد جعفر، ترمینولوژی حقوق، ص ۱۸۱

بند دوم: معنای اصطلاحی

بازداشت: سلب آزادی تصرف در خود، یعنی این که شخص نتواند به میل خود به هر جا که بخواهد برود، حتی اگر کسی را ملازم او کنند هر جا که بخواهد برود، آن ملازم هم به دستور قانون با او برود و عنوان حقوقی این امر حبس است.^۱

بدین ترتیب در معنای بازداشت آمده است: «تأمینی که به موجب آن متهم در تمام یا قسمتی از دوران تحقیقات مقدماتی و یا دادرسی باید در بازداشتگاه بماند.»^۲

گفتار سوم: تعریف بازداشت موقت

توقیف احتیاطی یا قرار بازداشت متهم، مهم ترین تأمین جزائی است که قانون، اعمال آن را تحت ضوابط و شرایطی در اختیار قضات کیفری قرار داده است. این دو نوع تأمین و ابزار در رسیدگی به امور کیفری ضروری است ولی افراط و استفاده بی رویه، به ویژه بدون رعایت ضوابط قانونی آن، اقدامی مضر علیه منافع عمومی و آزادی های فردی است.

«توقیف احتیاطی یعنی بازداشت متهم در تمام یا قسمتی از مرحله بازپرسی یعنی قبل از این که به موجب حکم دادگاه محکوم گردیده است.»^۳

در تعریف دیگری از بازداشت چنین آمده است که «منظور از بازداشت موقت، در توقیف نگاه داشتن متهم در طول یا قسمتی از جریان تحقیقات مقدماتی است که امکان دارد تا خاتمه دادرسی و صدور حکم نهایی و شروع به اجرای آن ادامه یابد.»^۴

گفتار چهارم: توقیف

توقیف مصدر باب تفعیل از ریشه وقف می باشد و به معنای بازداشت است.^۵ در قانون آئین دادرسی کیفری مصوب ۱۲۹۰ به جای قرار بازداشت موقت از عبارت توقیف احتیاطی استفاده شده بود و در واقع توقیف به جای عبارت بازداشت به کار رفته بود؛ تا این که قانونگذار در مواد ۳۲ و ۳۵ و دیگر مواد مرتبط،

۱- جعفری لنگرودی، محمد جعفر، دانشنامه حقوق، ج اول، انتشارات امیر کبیر، چاپ دوم ۱۳۵۸، ص ۴۱

۲- آخوندی، محمود، آئین دادرسی کیفری، ج ۴، ص ۱۹۷

۳- آشوری، محمد، عدالت کیفری (مجموعه مقالات)، انتشارات گنج دانش، چاپ اول، سال ۷۶، ص ۳

۴- آخوندی، محمود، آئین دادرسی کیفری، ج ۴، ص ۹۹

۵- جعفری لنگرودی، محمد جعفر، ترمینولوژی حقوق، ص ۲۴۷